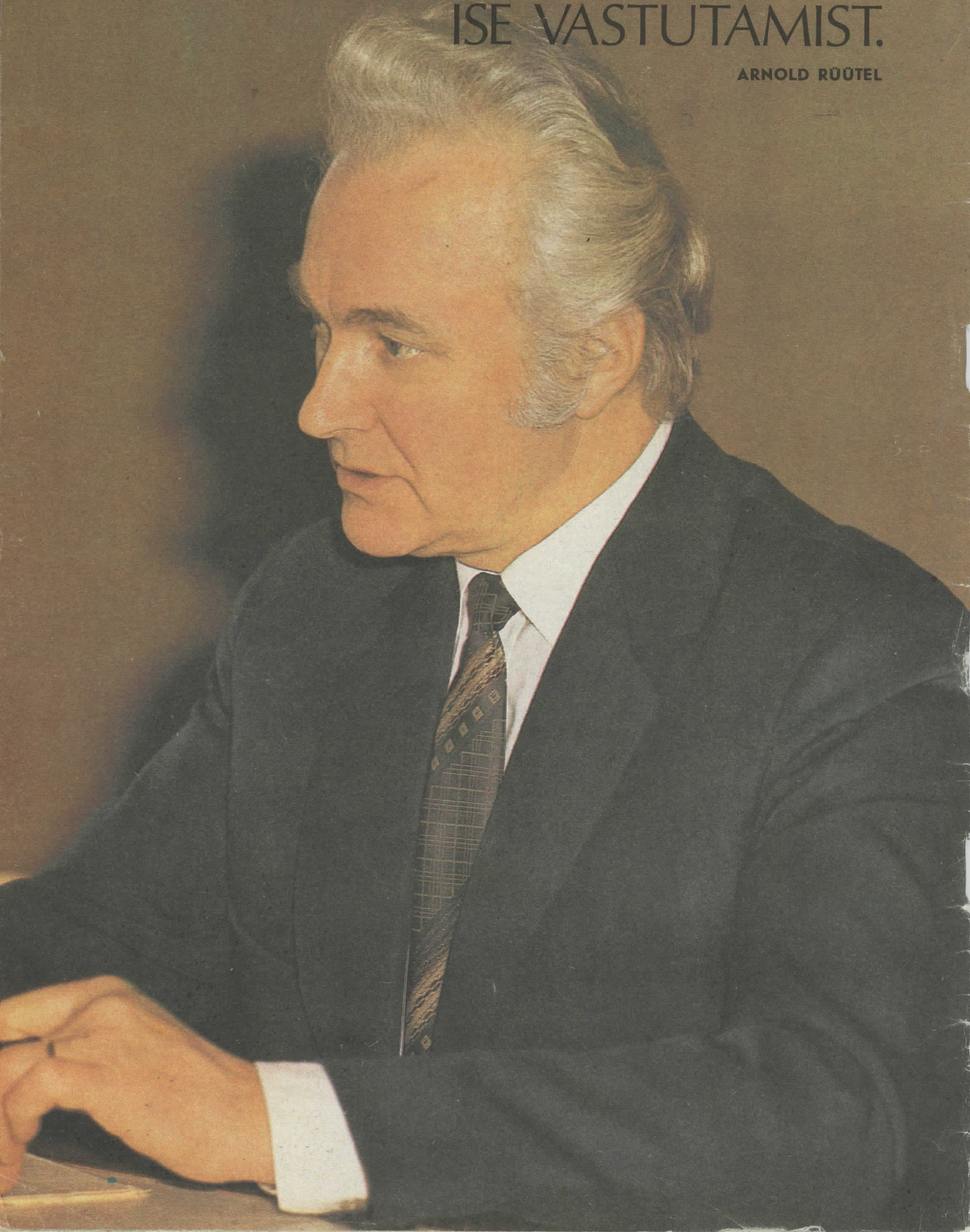

ISESEISVUS TÄHENDAB ENNEKÕIKE
ISE OTSUSTAMIST JA KA
ISE VASTUTAMIST.

ARNOLD RÜÜTEL

Meie küsimustele
vastab
Eesti NSV
Ülemnõukogu
Presiidiumi esimees

ARNOLD RÜÜTEL

Veel mõni aeg tagasi oli Ülemnõukogu riigiasjade juhtimisel ja otsustamisel kõrvalseisja rollis. Presiidiumi esimeheks suunati aga harilikult mees, kelle kohalik kõrgem parteijuhtkond oli arvanud peaaegu et pensionäride kilda. Kas leppisite rahulikult oma saatusega või nägite ette, et teist saab Eestimaa tipp-poliitik!

Ilmselt avaldasin tõepoolest liiga aktiivselt Eestimaa arengu küsimustes seisukohti, mis ei langenud kokku tollal määravat osa etendanud isikute põhimõtetega. Olin seda meelt, et tööstust ei tohi kontsentreerida Narva, Kohtla-Järvele, Tallinna, ka mitte Tartusse. Tegin ettepaneku analüüsida teaduslikult läbi Eestimaa kõikide rajoonide tööstuslik potentsiaal, arvestades seejuures reaalseid looduslikke, sotsiaalseid ja majanduslikke võimalusi. Olin kategooriliselt põlevkivi kaevandamise ja elektrienergia tootmise laiendamise vastu uue elektrijaama ehitamise näol, sest praegune põlevkivi tootmise tehnoloogia viib puistesse suuri loodustväärtusi — põlevkivi, metsa, orgaaniliselt rikast turbakihti.

Samuti leidsin, et enne tuleks Narvas vana suure reostusastmega elektrijaam rekonstrueerida, alles siis võiks kaaluda uue jõujaama ehitamist. Nõudsin kategooriliselt fosforiidi tootmise lõpetamist Maardus, juhul kui ei rakendata uuemat tehnoloogiat, mis ei saastaks loodust ning võimaldaks defitsiitset ja põllumajandusele väga vajalikku toorainet, fosforiiti, efektiivsemalt kasutada. Mõistagi põhjendasin ma oma seisukohti ka migratsioonist ja sotsiaalsest aspektist lähtudes. Ka maaelu arengu küsimustes ei langenud meie põhimõtted tollal kokku. Nii nõuti ülalt ettekirjutatud protsentide täitmist ning peamiseks teeks põllumajanduse arendamisel oli lihtviisiline loomade arvu suurendamine, mitte aga põllumajanduse kvalitatiivne parandamine.

Organiseerisin 20 teaduslikku töögruppi, kuhu kuulusid kogemustega

praktikud ja vabariigi tuntud teadlased, kes töötasid välja realistliku kontseptsiooni põllumajanduse arendamiseks Eestimaal. Teadlaste seisukoht jäi kahjuks arvestamata. Mul oli lahkavamus paljudes teisteski Eestimaa arengut puudutavates küsimustes, ja seda nii ametkondade kui üksikisikute tasandil. Ilmselt leiti, et mind on vaja paigutada rahulikumale töökohale, kus ma ei segaks käsumajanduse plaanilist arendamist.

Mis puutub tipp-poliitiku rolli, siis seda ei ole ma küll kunagi eesmärgiks seadnud. Vist isegi mitte siis, kui teiste külalastega koos hõikusi me, et karjapoiss on kuningas.

Maaelu annab terve ja realistliku mõtlemise. Ka minu töö ainsaks eesmärgiks on aidata oma rahvast, nii kuidas oskan.

Ajaloolinti tagasi kerides oli Ülemnõukogu Eesti ühiskonnas esimene jõud, kes astus reaalsed sammud perestroika teel ja seda olukorras, kus tollane EKP juhtkond, aga ka Ministrite Nõukogu tegid selleks takistusi.

Kust tuli teil julgus asuda eesliinile, riskides, teadmata, mida toob homme päev!

Paljude aastate jooksul ei saanud ma ennast teostada, hinges oli mõndagi ladestunud. Nagu öeldud, olin vastuolus varem kehtinud ametlike seisukohtadega, mis puudutasid meie tööstuse, põllumajanduse, sotsiaalsfääri — seega kogu Eestimaa arengut. Teatud hetkest ei suutnud ma enam teisisi toimida, tegin nii, nagu südametunnistus ette kirjutas.

Missugune on praegu teie vaherkord EKP Keskkomitee juhtkonna ja Moskva keskvoimudega? Kas juhtnööride andmisest on loobutud?

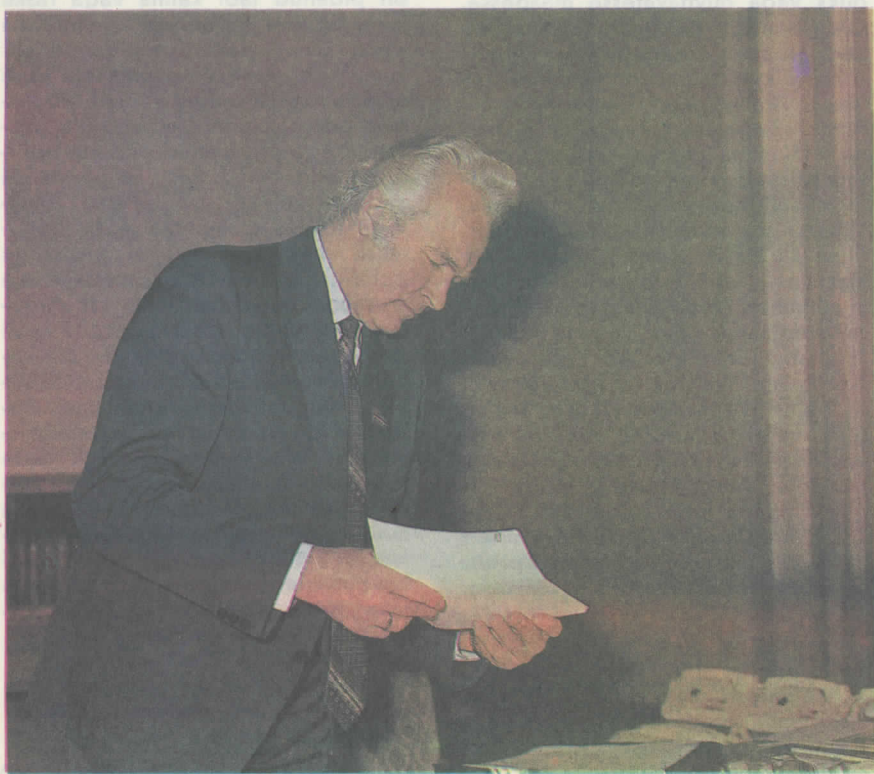
Minu tööstiili ei kuulu kaklemine ega üksteisele raskete sõnade ütlemine. Kasutan maksimaalselt aega selleks, et midagi reaalselt ellu viia. Kuulan head nõuanded, mida üks või teine ütleb, alati ära, kuid püüan toimida nii, nagu ma ka ise õigeks pean.

Üksinda ei suuda keegi midagi olulist korda saata, seepärast olen aegade jooksul kujundanud ka oma inimesekontseptsiooni. See, kui palju inimeses on head või halba, sõltub tema geneetilisest koodist, eriti aga kodust, kasvatusel, ümbrusest. Kui aga õnnestub innustada inimesi tegutsema ühise eesmärgi nimel, nii nagu praegu, siis selgub, et häid inimesi on palju ning mõttekaaslaste meeskond kujuneb iseenesest.

Teil on tulnud inimesena ja ametimehena alla neelata solvanguid, alusetuid süüdistusi, etteheiteid, ehk ähvardusi. Kõige selle juures jääte üllirahulikuks ja mis põhiline, tegutsete järjekindlalt ja visalt edasi oma eesmärkide saavutamisel. Kust selline karastus?

Eelpool öeldu vastab tõele. Võib-olla on etteheiteid, süüdistusi ning kohati ähvardusi, olnud seepärast rohkem, et ma ei hakka kunagi valjuhäälselt vastu vaidlema. Säärane käitumine on ehk andnud süüdistajatele julgust veelgi enesekindlamalt mind korrale kutsuda. Olen püüdnud jääda rahulikuks ja enamikul juhtudel on see õnnestunud, olgugi et hinges alati see nii ei ole ja väline rahu võib olla petlik.

Gustav Germani foto

Kust selline karastus? Mu elu on olnud pingeline, ükski amet pole olnud kerge. Arvan, et kogu kriitikat ei saa võtta niivõrd enda kohta öelduna, kuivõrd arvamust ühe või teise probleemi kohta ühiskonnas või konkreetses kollektiivis, ainult et kritiseeritakse seda minu isiku kaudu. Veel olen endale teadvustanud põhimõtte — mitte kunagi kedagi süüdistada. Ma pole kasutanud oma ametiposti selleks, et kedagi kriitika pärast taga kiusata, vallandada või töövõimalusi kitsendada.

Ma ei ole kedagi püüdnud mingil määral alandada ega solvata ja mul on hea meel, et olen suutnud oma elu niimoodi elada, olen jäänud enda ja ka teiste suhtes ausaks. See võib-olla ongi kõige põhilisemaid elamise tarkusi, millest ma jõudu saan.

Alahindamata Olemnõukogus vastuvõetud seadusi, jääb ometi peamiseks eesmärgiks rahva elujärje parandamine ja turvatunde tagamine. Sestap on raske mõista, et olukorras, kus osa meie inimesi elab allpool vaesuspiiri, julges näiteks ATK juhtkond aasta algul tõsta köögiviljahindu. Millised on garantiid, et Eestis ei võeta edaspidigi vastu otsuseid, mis halvendavad rahva elujärge?

Nõukogude Liit, sh. Eesti ühiskond on elanud kaugele ette ja seda

suurel määral loodusvarade arvel. Me müüme oma loodusvarasid arenenud maadele ja saadud valuuta eest ostame sisse nüüdisaegset tehnoloogiat, laiatarbekaupu, toiduaineid, sh. teravilja. Nüüd oleme hakanud kõike ümber hindama ning mõistnud, et tuhandete üleskutsete, samuti laiendatud ja lahtiste parteiaktiivide taga on olnud tühjad sõnad, sest püstitatud ülesanded pole praktiliselt realiseerunud.

Tõelise isemajandamise tingimustes peame arvestama olukorraga, kus kõik see, mida me tahame tarbida, peab olema faktiliselt ka toodetud.

Tootmise ümberkorraldamine, uuele majandusmodelile üleminek nõuab aga suuri kulutusi. Nii mõnigi ametkond loodab leida lahendust üksnes hinna tõstmise näol rahva rahakoti arvel, mõistmata, et iga läbimõttelama samm vallandab ahelreaktsiooni. Mis tahes hinna tõus põhjustab terve rea hindade muutusi teistes valdkondades, sest majandus on omavahel väga tihedalt seotud. Peame leidma jõudu, et nendest valusatest asjadest realselt üle saada, hinnapoliitikat tuleb aga teha arukalt ja paindlikult, majandusseadusi arvestades.

Oleme süüdistanud suurrahvast väikerahvaste allasurutuse ja kultuuri hävitamise pärast, mis muidugi on õige. Kuid poleks paha otsida pindu ka enda silmis. Kuidas muidu seletada olukorda, et näiteks selle aasta alguses läks lõhkumisele ja põletamisele eesti meistrite kädetöö — 12 klahvklaverit Teatri- ja Muusikamuuseumi varasalvest — üksnes seetõttu, et kogu Eestimaal ei leitud ruume nende hoidmiseks, eksponeerimiseks rääkimata. Missugune rahvas või riik või partei peaks küll eestlastele kinkima uues rüüis «Estonia» teatri, kunstigalerii, nukuteatri, noorsooteatri, Eesti Rahva Muuseumi jne., mis aasta-kümneid virelevad?

Meie tööstuse arendamine on toimunud ülimalt primitiivselt: peeti õigeks tootmispinna pidevat laiendamist, väljastpoolt sissetoodud tööjõu rakendamist jne. Selleks on kulunud kogu energia ja vahendid. Sotsiaalsfääri ja kultuuri arendamist on peetud kahjuks teisejärguliseks. Seepärast pole me suutnud eelpool nimetatud kultuuriobjekte välja arendada, ja mitte ainult neid, vaid ka palju teisi. Muuseumid asuvad tagasihoidlikes kohandatud ruumides, mis ei kõlba eesti rahva kultuurivaramu säilitamiseks ja eksponeerimiseks. On päris kindel, et väga palju sõltub ka meie endi suhtumisest. Meie administratiivorganid ja paljud

kultuurisfääri vastutavad töötajad ei ole osanud hinnata rahvuskultuuri tähendust. See on avaldanud mõju ka teaduse struktuuri väljaarendamisele Teaduste Akadeemias. Nii et juba teie küsimuses on sisuliselt antud vastus. Me peame oluliselt muutma oma suhtumist eesti rahvuslikesse kultuuriväärtustesse.

Ka kõige raskemates majanduslikes tingimustes ei tohi me neid väärtusi lasta hävida ja jätta unarusse kultuuri arendamist, sest see on meie rahvuse säilimise küsimus.

Tahame me seda endale tunnistada või mitte, kuid IME käivitumiseks puudub meil praegu poliitiline tagatis. Millal teie arvates saab lõplikult lahendatud omandiküsimus?

IME käivitamiseks puudub meil tõepoolest praegu poliitiline tagatis, ja selles veendusime juba siis, kui taotlesime isemajandamisele üleminekut. Me kohtasime peaaegu kõikides ametkondades väga tõsist vastuseisu. Isemajandamise realiseerimiseks peaksime saavutama täieliku poliitilise ja majandusliku vabaduse.

Iseseisvus ei ole mitte ainult ilus ja südant soojendav aatesõna. Iseseisvus tähendab ennekõike ise otsustamist ja ka ise vastutamist. Iseseisvus ei piira meid mitte mingi taraga, mis viivat meid isolatsiooni, nagu mõned püüavad meid hirmutada. Iseseisvus annab meile võimaluse valida majanduspartnereid, kellega meil on tulus koos töötada. Seda nii vahetult Nõukogude Liidu piirkondadega kui ka välismaaga. Vabadus on ennekõike valikuvabadus. Aga just selles on meid kõige enam kammitsetud.

IME-t ei teosta me muidugi ka omandiprobleeme lõpuni lahendamata. Ma arvan, et me peame selles küsimuses julgelt vastu võtma oma otsused.

Praegu võitleb eestimaalane energiliselt oma elukeskkonna puhtuse eest, kuid mitte vähem tähtis pole panna piir viimasel ajal levinud ohtlikule tendentsile, et meie rahva rikkusi, metsa ja muid loodusvarasid müüakse krosside eest välisfirmadele kildkondliku kasu saamise nimel. Mida ette võtta?

Looduskaitsega olen tegelnud oma teadliku elu algusest peale, eriti aga Tartu näidissovhoosi direktorina, kus rekonstrueerisime kõik kõlvikud,

kogu territooriumi ja sotsiaalsfääri. Juba tollal tunnetasin, et tootmise arendamine tänapäeva tingimustes on võimalik üksnes elukeskkonda säilitades. Eesti Põllumajanduse Akadeemias töötades püüdsin üliõpilastes kujundada loodusesse inimsõbralikku suhtumist. Ja ma arvan, et tollane põlvkond spetsialiste viis kõigisse Eestimaa nurkadesse kaasa teadmise, et pöördumatud on need protsessid, kus inimene looduse vastu eksib.

Praegu on Eestimaa muld, õhk ja vesi raskes olukorras. Veendusin selles, kui töötasin Looduskaitse Seltsi esimehena. Mis aga puutub tegevusse, et me praegu üht või teist maavara maha müüme, siis räägib see meist kui arengumaast, kes ei suuda müüa ajuaine abil loodud väärtusi, vaid kaupleb toorainega, ja nagu ütlesite, krosside eest. Sellele on kahtlemata vaja panna piir ja püüda üle minna teiste riikidega suhtlemisel arenenud maa tasemele.

Kas vastab tõele, et Moskva ei usalda teile nõnda tihti kul vanasti diplomaadifunktsiooni juhtimaks NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi aseesimehena delegatsioon välisriikides?

Ma ei oska seda öelda, kas usaldakse või mitte, kuid paar aastat tagasi oli rida ettepanekuid sõiduks väga huvitavatesse maadesse. Olen nendest pakkumistest ära öelnud, ja seda kategoorilises vormis.

Mind kui teadlast on kutsutud esinema Ameerika Ühendriikidesse, Rootsi, Saksamaa Liitvabariiki ja Taani. Rääkimata rohkearvulistest kutsetest sõita kohtuma poliitilistel kaalutlustel paljudesse arenenud riikidesse. Viimase 1,5—2 aasta jooksul on poliitiline elu Eestis olnud väga aktiivne. Vaatamata kõikidele raskustele oleme liikunud ühiskonna demokratiseerimisprotsessis edasi, ja seda küllaltki ebastabiilses olukorras. Samm-sammult oleme saavutanud uusi võite, et luua alus järgneva arenguks. Sestap pole ma aja puudusel viimastel aastatel üheski välisriigis olnud, nii nagu ma pole ühtegi päeva puhkusel olnud, ja seda juba kolmandat aastat.

Olen leidnud, et kaotades ajaliselt nädal või kaks, võib nii mõnigi probleem Eestimaal jääda lahendamata.

Teadlasena olete uurinud piimakarja suurfarmide tehnoloogiat ja ökonoomikat, olete avaldanud ligemale sada teaduslikku artiklit. Kas doktoritöö on kaitsmiseks valmis? Millal võib tulla õnnitlema?

Teadusega hakkasin tegelema Loomakasvatuse Instituudis ja Tartu näidissovhoosis, jätkasin uuringuid Eesti Põllumajanduse Akadeemias, kus organiseerisime laboratooriumi piimakarja pidamise tehnoloogia uurimiseks. Teadustöö pakub mulle ka praegu suurt rahuldust. Nii palju kui võimalik, vahel laupäeval-pühapäeval, mõnel õhtupoolikul või hoopiski hilisõhtul pärast tööpäeva Tallinnas, sukeldun teadusesse. Võib-olla oleks õige vormistada pikaajaline uurimistöö doktoritööna, n.-ö. tulemused fikseerida ja kaitsta, kuid ma pole seda lõppeesmärgiks seadnud, mind on köitnud eeskätt huvitava bioloogilise maailma tunnetamine ja seda tänapäeva tehnika ja tehnoloogia tingimustes. Seega on õnnitlema tulla praegu veel vara.

Kurb, aga tõsi, et Eesti ühiskond on killustunud. Mida teha, et omavaheline vaenutsemine ja mõne poliitilise liidri isiklikud ambitsioonid ei lõhestaks eestimaalaste ühi-seid taotlusil?

Eesti ühiskond on praegu tõepoolest killustunud, eeskätt poliitiliselt. Kuid nähtavasti on see paratamatu protsess, sest pool sajandit pole meil olnud võimalust ennast välja rääkida. Seetõttu on ühiskonna poliitiline struktuur erakondade ja liikumiste näol alles kujunemas. Paljud vanema põlvkonna esindajad on pidanud läbi käima väga raske ja traagilise Siberi-tee, paljud on sinna jäänud, paljud on pidanud lahuma kodumaalt ning oma elu lõpu mööda saatma kaugel võõrsil. Nooremad generatsioonid on aga üle küpsenud ega ole saanud osaleda poliitilises elus. Nüüd, kus ühe päeva või aastaga tulla poliitikasse, omamata selleks elementaarseidki kogemusi, ning kus riiklikul tasandilgi poliitilist kultuuri alles õpitakse, on arusaadav, et kohati lööb välja egoism, mis sunnib vahel unustama eesti rahva peamised püüdlused. Omavahelised vastuolud ei tule kasuks Eestimaa valupunktide lahendamisel. Poliitikud peaksid seadma endale eesmärgiks olla eelkõige rahva tahte väljendajad. Jääb vaid soovida, et rahvas suudaks tunnetada ja läbi näha meie poliitikutega ja liikumistega selle aluse, mille poole ja mille nimel keegi tegutseb, ning toetuks nendele liikumistele ja poliitikutele, kes reaalselt Eesti elu edasi viivad.

(Järgneb lk. 24)

Üksikuid teateid saadakse ka koju jäänud eestlaste käest: kirja teel, tutvavate kaudu jm. («Naine, lapsed viidi Siberi. . .» / «Pilet Siberisse» — hoia tus, et kirja saamine välismaale põge nenud sugulaste käest võib olla kül laldaseks küüditamise põhjuseks.), samuti eestlastelt, kel kodumaaga mingil kombel kontakte olnud («100 dollari eest vakk nisu» / «Mees ei saanud naist kätte N. Eestist»). Kirju tatakse ka **kõlakate põhjal**, seda siis ka ära mainides, näiteks: «(- - -) liigub visalt kuuldusi, et põlu alla on sattu nud kõikvõimeline parteipealik ise (- - -) Karotamm. Kui see teade vas tab tööle, siis pole kahtlust, et see mees kaob sama jäljetult nagu on ka dunud NKVD piinakongidesse vare malt eesti kommunistliku partei juhid Hans Pöögelmann ja Jaan Anvelt.» («Punane okaspiits puhastab» MK 1949, detsember). Infoallikaks olid ka **saksa sõjavangide jutustused**, kes Eestis olnud ning imekombel välja pääsenud. Toome näiteks katkendi esimestes MK numbrites ilmunud pi kemast loost, mis kirjeldab Tallinna olukorda:

«(- - -) «Ilmarine» ja «Krull» tööta vad sõjaväe tarbeks ööd ja päevad. Nende ümber on kogu aeg kõva val ve ja kõikjal kõrgeid vahitorne puna väelastega (- - -) Tallinn—Pääsküla elektriraudtee juhtmed monteeriti al gul maha ja viidi venelaste poolt ära, siis toodi jälle tagasi ja 1. mail 1947 hakati jälle liini korda seadma. Ehitusega jõuti valmis 1948. aasta juu lis, kuid propagandafilmi näidati juba mais, kui liinist oli valmis vaevalt 100 m. (- - -) elektriraudtee vagunid olevat valmistatud Moskva seltsi meeste poolt kingitusena tööliste le. Tegelikult tundsid Saksa sõjavangid need vagunid ära, need olid pärit Berliini allmaaraudteelt ning märgid vaid hädapärast maha hõõrutud (- - -) Palju on ringi hulkumas kodutuid vene lapsi, kes ööbivad linnavare metes. Vahel korraldatakse neile ka haaranguid ja pannakse nad punaväe mündritesse ning rakendatakse küü ditatute ronge valvama. Seejuures ilmutavad nad otse harukordset too rust (- - -) Viimastel aastatel oli Tal linnas umbes 6000 saksa sõjavangi (- - -) Vangide tööga taastati ka «Es tonia» teatrimaja, mis teatavasti hävi tati Vene õhurünnakul 9/10 märtsi ööl 1944.»

Nii lünklik kui info raudse eesriide taga toimuvast oligi, andis **pidev tea dete vool** ilmselt üsna täieliku pildi maha jäänud kodumaast; ning ajal, mil omaste saatuse pärast kartes en dast teatada ning Eestisse kirjutada ei saanud, oli inimestel vähemalt ette kujutus, mis seal üldse toimub.

ARNOLD RÜÜTEL

lootan kord tagasi pöörduda mitte ainult nädalalõppudeks nagu nüüd, vaid päriseks.

Tartu näidissovhoosi jätsin maha rahutusega südames, Eesti Põlluma janduse Akadeemia rektori ametiga ei suutnud ma tükk aega kohaneda. Kui mind toodi tööle Tallinna, siis läks paar-kolm aastat, enne kui uue olukorraga leppisin. Mulle on olnud väga lähedased eelmised töö kohad. Tartus tunnetasin kaastöö tajate meeldivat toetust kõikides ettevõtmistes, seda eriti Eesti Põllu majanduse Akadeemias. Mis tahes ametikohal pole ma püüelnud kel lestki üle olla ega kedagi alla su ruda, ei ole ihaldanud kellegi ameti kohta. Ma ei ole uutele ametikoh tadele, kuhu mind on määratud, kaasa toonud oma meeskondi, mul pole neid üldse olnud, mitte kunagi, ei koolivendluse alusel, ei mingisuguse parteilisuse alusel, ma olen lausa teadlikult sellest hoidunud. Selline kaadripoliitika oleks läbi löiganud kontaktid inimestega, sest meeskonna suhtes muututakse nii kollektiivis kui ühiskonnas ettevaatlikuks. Meeskon nad loob kiindumus töösse. Leian, et kõik ühiskonnaliikmed on täieõigusli kud ja võrdväärsed, vaatamata selle le, et üks suudab anda rohkem kui teine. Püüan omalt poolt soodsalt häälestada inimesi mõjutamaks ühis konna arengut ühise eesmärgi nimel. Selline suhtumine ehk ongi võimalda nud mul olla sõltumatu ja ma arvan, et see pole olnud vale lähenemisviis.

Millest see tuleb, et Eestimaa kan gemad, ettevõtlikumad ja töökamad mehed on pärit saartelt

Arvan, et need kangemad mehed pole sugugi mitte pärit ainult saartelt. Eestimaa ajaloost on teada, et ärka mise ajal ja sellele järgnenud perioo dil olid kangemad mehed pärit Mul gimaalt, Tartumaalt ja Pärnumaalt. Tõ si on see, et Eesti Vabariigis sirgus küllalt palju juhtivaid teadlasi ja riigi mehi ka Saaremaalt. Nii et regioonid on ajaloos vahetunud. Juba ärkamis ajal võimaldasid suhteliselt rikkamad Eestimaa rajoonid haridust saada: mindi õppima Peterburi, Saksamaa le ja mujale. Haridus lõi eeldused võidelda ühiskonnas end otsustava male kohale. Kahtlemata oli Saare maalt ja teistest rannäärsetest piir kondadest omamoodi soodus väljuda maailma, ja seda ei jätud kasuta mata. Nii et geograafiline asend on etendanud rahvaste elus küllaltki suurt osa ja mitte vähem oluline pole ta ka tänase Eesti ühiskonna arengus.

Küsimused esitanud
EBBA RÕIGAS

12. jaanuar 1990